

ВІДХОДИ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА: ОСОБЛИВОСТІ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ ЇХ ОБ'ЄКТОМ ОБЛІКУ

Внесено уточнення до тлумачення зворотних та безповоротних відходів гірничо-збагачувального виробництва, що дозволило визначити їх об'єктом бухгалтерського обліку з метою побудови інформаційної бази для ефективного еколого-економічного управління ними.

Ключові слова: *відходи гірничо-збагачувального виробництва, зворотні та безповоротні відходи виробництва, небезпечні відходи, економічна вигода використання.*

Постановка проблеми. Технологія виробничої діяльності гірничо-збагачувальних підприємств Кривбасу пов'язана з утворенням багатотонних промислових відходів. Основну їх частину становлять відходи, які утворюються у процесі видобутку та збагачення руди. Великі обсяги їх утворення та нагромадження зумовили загострення економічних, екологічних, соціальних проблем у регіоні та потребують термінових заходів. З метою суттєвого зменшення відходів виробництва гірничо-збагачувальних комбінатів (ГЗК) необхідно використовувати комплексний підхід до вирішення цього питання. Слід ураховувати, що відходи можуть бути заміником природних мінеральних ресурсів та водночас вони є небезпечними для довкілля.

На ГЗК склалася така ситуація, що відходи виробництва економічно не існують, у фінансовій звітності не відображаються і на показники господарської діяльності не впливають. На підприємствах утворилось замкнуте коло: відходи не враховуються тому, що не вигідно, а не вигідно, тому що не враховуються. Побудова ефективної системи управління операціями з відходами виробництва передбачає наявність відповідної інформаційної бази на основі даних екологічно-орієнтованого обліку. Для цього необхідно дослідити економічну сутність відходів виробництва ГЗК з урахуванням галузевих особливостей та визначити ознаки, за яких їх необхідно відносити до об'єктів бухгалтерського обліку. Введення в господарську практику підприємств поняття «відходи виробництва» як економічної категорії впливатиме на побудову інформаційної бази на основі даних екологічно-орієнтованого обліку з метою ефективного управління операціями з відходами гірничо-збагачувального виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливий вплив на вирішення проблеми визначення економічної сутності відходів гірничо-збагачувального виробництва мали: нормативно-законодавчі документи [4, 6]; публікації І.А. Басманова, П.С. Безруких, М.П. Воскобойніка, З.В. Гуцайлюка, В.І. Кержакова, В.Ф. Палія, Н.Л. Пирогова, А.Д. Трусова. Незважаючи на розробки у цій галузі знань, питання організації обліку відходів виробництва та операцій з ними відносять до числа маловивчених і вкрай актуальних для усіх гірничо-збагачувальних комбінатів. У галузевих інструкціях відсутні чіткі визначення та рекомендації для ведення обліку відходів виробництва, а тим більше екологічно-небезпечних.

Основна мета статті – дослідити тлумачення економічної сутності відходів виробництва у нормативних документах, економічній та довідниковій літературі з метою внесення уточнень для визначення відходів гірничо-збагачувального виробництва з урахуванням галузевих особливостей для конкретизації їх як об'єктів бухгалтерського обліку.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що кожна практична справа починається з визначення об'єкта дослідження, встановлення термінології, формулювань, якими слід оперувати. При цьому важливо уточнити сутність окремих понять, які так чи інакше пов'язані з відходами на промисловому підприємстві та найчастіше трапляються в економічній літературі.

Довідникова література подає загальне визначення відходів. Так, відходи – це непридатні для виробництва певної продукції види сировини, її невикористані залишки або такі, що виникають у ході технологічних процесів речовини (тверді, рідкі та газоподібні) та енергія, які не підлягають утилізації у виробництві, що розглядається; відходи одного виробництва можуть служити сировиною для іншого [1, с. 331].

Відходи гірничого виробництва – невикористані продукти видобутку та переробки мінеральної сировини, які можна виділити з маси видобутих корисних копалин (гірничої маси) у процесах розробки родовищ, збагачення та хіміко-металургійної переробки [2, с. 31].

В економічній літературі під відходами розуміють залишки сировини, матеріалів, напівфабрикатів, теплоносіїв та інших видів матеріальних ресурсів, які виникли у процесі виробництва продукції (робіт, послуг) втратили повністю або частково первинні споживчі властивості та у зв'язку з цим використовуються з підвищеними витратами (пониженням виходу продукції) чи зовсім не використовуються за прямим призначенням. Вартість відходів вираховується з суми витрат на сировину і матеріали.

Вживання терміна «відходи» можна вважати на певному етапі розвитку продуктивних сил умовним. Основною причиною утворення відходів вважається недосконалість існуючих технологічних процесів з переробки матеріальних ресурсів. Тому можна припустити, що вони – результат якогось незакінченого процесу виробництва, тобто є напівпродуктами. З розвитком науково-технічного прогресу кількість речовин, що сьогодні називаються «відходами», буде зменшуватися, бо з'являються технології, сировиною для яких є відходи, що утворилися раніше. У цьому випадку це вторинні матеріальні ресурси [3, с. 12].

Донедавна в Україні не існувало чіткого, законодавчо затвердженого терміна «відходи» та термінів щодо визначення умов поводження з відходами. Появу юридичного визначення зумовила проблема збереження навколишнього середовища від негативного впливу відходів, яке виявляється у різних формах та пов'язане з розширенням масштабів господарської діяльності людини.

Що ж до загального визначення відходів, Законом України «Про відходи», а також у ДСанПіН 2.2.7.029-99 зазначається, що відходи – це будь-які речовини, матеріали і предмети, які утворюються у процесі людської діяльності і не мають подальшого використання за місцем утворення або виявлення та яких їх власник повинен позбутися шляхом утилізації чи видалення; відходи як вторинна сировина – це відходи, для

утилізації та переробки яких в Україні існують відповідні технології та виробничо-технологічні і / або економічні передумови [4].

У наведеному визначенні існує певна розбіжність щодо практичного трактування такої категорії у сфері виробничої діяльності як відходи. Так, зазвичай у практиці відходами вважаються і ті речовини, матеріали та предмети, які власник на час їх утворення або виявлення не має можливості позбутися дозволеним методом у зв'язку з відсутністю відповідних умов (технологій, потужностей тощо) і змушений зберігати до певного часу, не видаляючи, наприклад, зі своєї території до того часу, коли можливо буде використати відходи як ресурсоцінну сировину тощо. Це стосується і гірничо-збагачувального виробництва.

Вирішення конкретних питань, пов'язаних з використанням відходів виробництва висуває проблему їх класифікації. Залежно від поставлених завдань класифікація відходів виробництва може здійснюватися за різними ознаками.

Поділ відходів на групи за агрегатним станом (тверді, рідкі, газоподібні) дає інформацію про можливості накопичення, напрями використання відходів, вплив їх на навколишнє середовище.

Відходи класифікуються за способом придатності для отримання будь-якої продукції. У цьому випадку визначальним є вміст у вторинній сировині корисного компонента.

Закон України «Про відходи» регламентує певні законодавчі вимоги стосовно їх класифікації. Визначено, що відходи поділяються на ті, що не загрожують здоров'ю людини та навколишньому середовищу та небезпечні – це ті відходи, що мають такі фізичні, хімічні, біологічні чи інші небезпечні властивості, які створюють або можуть створити значну небезпеку для навколишнього середовища і здоров'я людини та які потребують спеціальних методів і засобів поводження з ними. Відповідно до ДСанПіН 2.2.7.029-99 в Україні встановлено чотири класи небезпеки: 1 (надзвичайно небезпечні); 2 (високо небезпечні); 3 (помірно небезпечні); 4 (мало небезпечні). Використання існуючих класифікацій визначення небезпеки екоотоксикантів необхідне для визначення методів утилізації, знешкодження, захоронення та переробки відходів, а також щодо правил поводження з ними.

При вирішенні проблем ліквідації негативного впливу відходів на навколишнє середовище виникає необхідність класифікувати їх залежно від ступеня шкоди, заподіяної природі, що дозволяє встановити чергу залучення відходів у переробку. На практиці ГЗК виникає потреба у групуванні відходів виробництва за величиною отриманого економічного ефекту від використання та ступеня впливу на навколишнє середовище.

З позиції подальшого використання у народному господарстві відходи промислового виробництва поділяються на зворотні та безповоротні. Перші мають визначену практичну цінність та можуть бути використані як на цьому підприємстві, так і на підприємствах та об'єднаннях інших галузей промисловості.

Безповоротні відходи являють собою вторинні матеріальні ресурси, які не мають практичної цінності, і ресурси, подальша переробка яких технологічно неможлива або економічно недоцільна. Тому безповоротні відходи частіше ототожнюють з прямими втратами промислових вироб-

ництв [5, с. 7]. Нормативне визначення зворотних відходів з метою обліку на підприємстві подане у Методичних рекомендаціях з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості: зворотні відходи – це залишки сировини, матеріалів, напівфабрикатів, теплоносіїв та інших видів матеріальних цінностей, що утворилися у процесі виробництва продукції (робіт, послуг), втратили повністю або частково споживчі властивості початкового матеріалу (хімічні та фізичні) і через це використовуються з підвищеними витратами (зниження виходу продукції) або зовсім не використовуються за прямим призначенням. До зворотних відходів не належать:

- залишки матеріальних цінностей, які відповідно до встановленої технології передаються до інших цехів, підрозділів як повноцінний матеріал для виробництва інших видів продукції (робіт, послуг);

- супутня продукція, що одержується одночасно з цільовим (основним) продуктом в єдиному технологічному процесі [6, с. 154].

Зворотні відходи підлягають обліку в кількісному та сумовому вираженні; на відміну від зворотних відходів, безповоротні відображаються в обліку лише у кількісному вираженні.

Управління поведінням з відходами виробництва потребує реалізації певних регулюючих напрямів діяльності у цій сфері, а саме: належним чином організованої системи обліку утворення, збору, переробки, розміщення, видалення відходів; налагодження контролю матеріального балансу виробництв з метою стимулювання впровадження маловідходних технологій; впровадження кваліфікаційного моніторингового контролю руху відходів на всіх етапах їх життєвого циклу.

Взаємодія системи обліку й системи менеджменту неможлива без упорядкування об'єктів спостереження та методів збору, обробки, структуризації даних, які дозволяють прийняти управлінські рішення.

Для віднесення відходів гірничо-збагачувального виробництва до об'єктів обліку необхідно сформулювати більш конкретне для галузі визначення відходів виробництва.

Відходи виробництва гірничо-збагачувальних підприємств належать до нетоксичних відходів гірничодобувної промисловості. Вони виникають за різними виробничими циклами (переділами): видобуток, збагачення, агломераційне виробництво.

Щоб привести у відповідність бухгалтерський облік з новими вимогами необхідно дослідити спільні об'єкти бухгалтерського обліку та екологічного управління на ГЗК шляхом комплексного підходу до визначення сутності відходів виробництва, а також сформулювати нові цілі обліку. Облік повинен по можливості повно відображати позитивні і негативні зовнішні ефекти, що викликаються виробничою діяльністю ГЗК.

Для поділу відходів гірничо-збагачувального виробництва на зворотні та безповоротні необхідно відстежувати зв'язок з їх подальшим використанням як сировини для виробництва основної продукції чи для інертного використання або складування.

У контексті з визначенням відходів у Законі України «Про відходи» зворотними відходами можна вважати тільки ті відходи, які можуть бути перероблені та утилізовані, і для цього в Україні існують відповідні технологічні і виробничі умови. Комплексний підхід до визначення сутнос-

ті відходів виробництва як об'єктів бухгалтерського обліку та екологічного управління наведено на рис. 1.

Рис. 1. Комплексний підхід до визначення сутності відходів як об'єктів бухгалтерського обліку та екологічного управління

Отже, на нашу думку, зворотні відходи для залізорудних гірничо-збагачувальних підприємств – це залишки мінеральної сировини, що утворилися при виготовленні готової продукції на переділах збагачення, агломерації, щодо яких існують економічно вигідні технологічні і виробничі умови у державі для вилучення з них основних та супутніх компонентів з метою використання їх в основному виробництві. Ці відходи підлягають оцінці, в обліку відображаються у кількісно-сумовому вираженні та підлягають контролю за місцями зберігання для нагляду за впливом на навколишнє середовище.

Безповоротні відходи для ГЗК – це розкривні породи, отримані на стадії розробки кар'єром руди залізної та які не знаходять застосування у виробництві на підприємстві – утворювачу цих відходів або можуть бути використані як інертні матеріали. Безповоротні відходи підлягають обліку у кількісному вираженні за місцями видалення для контролю за впливом на навколишнє середовище.

Висновки. Досліджені тлумачення сутності відходів виробництва в нормативних документах, економічній та довідниковій літературі не містять галузевих особливостей для відходів, що утворюються у виробничому процесі ГЗК. Для конкретизації об'єктів бухгалтерського обліку внесені уточнення до визначення зворотних та безповоротних відходів гірничо-збагачувального виробництва. Для відокремленого їх обліку на-

ведено ознаку щодо економічної вигоди вилучення з відходів основних та супутніх компонентів для використання в основному виробництві. Внесені уточнення дозволяють визначити спільні об'єкти бухгалтерського обліку та екологічного управління на ГЗК шляхом комплексного підходу до визначення сутності відходів виробництва, а також сформулювати нові цілі обліку. За таких умов облік буде повно відображати позитивні і негативні зовнішні ефекти, що викликані виробничою діяльністю ГЗК.

Список використаної літератури

1. Реймерс Н.Ф. Природопользование: словарь-справочник / Николай Федорович Реймерс. – М.: Мысль, 1990. – 637 с.
2. Горная энциклопедия: в 5-ти томах / Е.А. Козловский. – М.: Советская энциклопедия, 1989. – Т. 4. – С. 336–337.
3. Кержаков В.І. Економіка використання вторинних ресурсів / В. Кержаков, О. Дериколенко. – К.: 1986. – 224 с.
4. Закон України «Про відходи» від 4 березня 1998 р. / УК № 77–78. – 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во. – 1998. – № 36–37. – С. 242.
5. Гуцайлюк З.В. Учет и контроль производственных отходов / З.В. Гуцайлюк. – М.: Финансы и статистика, 1990. – 79 с.
6. Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості, затв. Наказом Міністерства промислової політики України від 09.07.2007 р. – № 373.

Внесены изменения к толкованию возвратных и безвозвратных отходов горно-обогатительного производства, что позволило определить их объектом бухгалтерского учета с целью создания информационной базы для эффективного эколого-экономического управления ними.

Ключевые слова: отходы горно-обогатительного производства, возвратные и безвозвратные отходы производства, опасные отходы, экономическая выгода использования.

Changes to interpretation of a returnable and irrevocable waste of ore-dressing and processing production that has allowed to define their object of accounting for the purpose of formation of information base for effective ecology-economic management of them are made

Key words: waste of ore-dressing and processing production, revocable and irrevocable waste production, dangerous waste, economic advantage of the use.

Надійшло 17.02.2011.

УДК 655.1.009.12

О.М. Свінцицька, О.В. Кіндрась

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ВИДАВНИЧОЇ ГАЛУЗІ

У системі факторів інвестиційної привабливості підприємств видавничо-поліграфічної галузі виділено конкурентоспроможність. Оскільки в ринкових умо-